

SZERBIA KÜLKERESKEDELMÉNEK ELEMZÉSE

(1997 – 2011)

ENDRÓDI-KOVÁCS VIKTÓRIA

Abstract

Írásunkban Szerbia külkereskedelmét vizsgáljuk meg részletesebben az 1997 és 2011 közötti időszakban. Elsősorban arra keressük a választ, hogy a nyugat-balkán állam mennyire integrálódott a világkereskedelembé, mennyire szerves része annak. Ennek érdekében részletesebben meg kell vizsgálnunk Szerbia kereskedelmi partnereit, exportjának és importjának volumenét, valamint összetételét. Elsősorban a Szerb Nemzeti Bank adatai alapján vizsgálódunk, mivel az adatok megfelelnek a legszigorúbb nemzetközi normáknak, illetve a kereskedelemmel foglalkozó szervezetek, köztük az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) is, ezeket az adatokat használják fel elemzéseikben. Az adatok elemzése után levonjuk a releváns következtetéseket, valamint ajánlásokat fogalmazunk meg annak érdekében, hogyan is tudná Szerbia növelni világkereskedelmi súlyát.

Kulcsszavak: Szerbia, külkereskedelem, export, import, kereskedelmi partnerek

*

Bevezetés

Az államok, nemzetgazdaságok léte, fejlődése korunkban elválaszthatatlanul összefonódik a világgazdasággal, a nemzetközi gazdasági, kereskedelmi kapcsolatokkal. A világgazdaság egy szerves rendszert alkot, interdependenciák összessége, működését nagyban meghatározzák az államok közötti politikai, gazdasági, kereskedelmi stb. kapcsolatok. Napjainkban egy nemzetgazdaságnak fejlődése, fennmaradása érdekében integrálódnia kell a világgazdaságba, ehhez pedig elengedhetetlen feltétel az, hogy bekapcsolódjon a nemzetközi munkamegosztásba, illetve az, hogy a világgazdaság többi szereplőjével, egységével kereskedelmi kapcsolatokat tartson fent. Ehhez egy országnak ismernie kell kereskedelmi és gazdasági adottságait, helyzetét, valamint lehetőségeit, amelyek maximális kihasználására kell törekednie.

Szerbia kis és nyitott ország, ezért a világgazdasági folyamatok viszonylag közvetlenül érintik, nagyban befolyásolják többek között gazdaságát, kereskedelmét, illetve behatárolják lehetőségeit is, sebezhetőbb. A „kis” jelző arra utal, hogy Szerbia nem rendelkezik nagy belső piaccal és természeti erőforrásai szűkösek. A gazdasági ésszerűség azt követeli az országtól, hogy igyekezzen az exportlehetőségeinek minél jobb kihasználására, exportjának növelésére (elsősorban a munkatermelékenység növelése révén), hiszen a nemzetközi kereskedelemről származó, komparatív és kompetitív előnyök kihasználása több (természeti, fizikai, vagy akár munka) erőforrás bevonását teszi lehetővé. Ezért is fontos, hogy megvizsgáljuk Szerbia külkereskedelmét. Elsősorban arra keressük a választ, hogy a nyugat-balkán állam mennyire integrálódott a világkereskedelembé, mennyire szerves része annak. Ennek érdekében részletesebben meg kell vizsgálnunk Szerbia kereskedelmi partnereit, külkapcsolatait, exportjának és importjának volumenét, valamint azok összetételét és a külkereskedelmi mérlegét. Ezek vizsgálata aktuális, hiszen Szerbia európai uniós csatlakozása folyamatosan napirenden van, a sikeres csatlakozáshoz pedig elengedhetetlen a kereskedelmi kapcsolatok intenzitásának, a kereskedelembé kerülő javak minőségének, feldolgozottságának alapos elemzése, ismerete. A téma abból a szempontból is érdekes, hogy segít választ találni arra a kérdésre, hogy a kilencvenes évek viharos eseményei, a Szerbiával szemben fennálló többéves gazdasági embargó hatásai, a kereskedelmi (és diplomáciai) elszigeteltsége vajon napjainkban is érezteti-e hatását.

Szerbia világkereskedelmi integráltsága

Szerbia külkereskedelmi szempontból igen kedvező helyzetben van: kereskedelmének liberalizálásával számos állammal kereskedik vámmentesen vagy nagyon kedvező feltételekkel, többek között az Európai Unió államaival, az Egyesült Államokkal, Oroszországgal, Kazahsztánnal, Törökországgal, Délkelet-Európa országaival, Fehéroroszországgal és az Európai Szabadkereskedelmi Társulásban részes államokkal. A legtöbb országba - néhány ipari termék és kvóta kivételével - ipari termékeit vámmentesen exportálja. Ezen kívül Szerbia lassan befejezi tárgyalásait Egyiptommal, ahova a közeljövőben szintén kedvező feltételekkel tud majd exportálni.

Az ország Európai Unióval való kereskedelmét a Stabilizációs és Társulási Egyezmény (*Stabilization and Association Agreement, SAA*) szabályozza. Az Egyezményt 2008. április 29-én írták alá, és csupán 2011. január 19-én ratifikálta az Európai Parlament. Az SAA értelmében Szerbia vámmentesen exportálhat az Európai Unió területére, kivételt csupán néhány élelmiszer (marhahús, cukor és bor) jelent, amelyeket csupán meghatározott mennyiségben exportálhat. Az EU-ból származó importot az Ideiglenes Kereskedelmi Egyezmény (*Interim Trade Agreement*) szabályozza, amely az előbb említett Stabilizációs és Társulási Egyezmény része, és 2014-re az ipari és bizonyos mezőgazdasági termékekre kiszabott vámok folyamatos eltörlését célozza. (SIEPA, 2012a)

Az Egyesült Államokkal való kereskedelme is kedvező, mivel azt a Kereskedelmi Világszervezet (*World Trade Organization, WTO*) által 1971-ben létrehozott Általános Preferencia Rendszer (*Generalized System of Preferences, GSP¹*) szabályozza. Eszerint az Egyesült Államok közel 4650 termékre ad kedvezményes vámmentességet, ami Szerbia exporttermékei közül a legtöbb kész- és félkész terméket, néhány mezőgazdasági terméket, valamint nyersanyagot magában foglalja. Ennek ellenére a legérzékenyebb termékek esetére ez nem terjed ki (ilyen például a legtöbb textiltermék, bőrből készült termékek, valamint lábbelik). (SIEPA, 2012a)

Oroszországgal Szerbia 2000 augusztusában kötött szabadkereskedelmi egyezményt, amely leginkább az ipari szektort hozza kedvező helyzetbe a külföldi befektetők szempontjából. Az egyezmény kiköti azt, hogy akkor tekinthető egy termék szerb terméknek, ha a hozzáadott értékének legalább 50%-a Szerbiához köthető. Szerbia Oroszországba vámmentesen exportálhat, csupán 1%-os költségről beszélhetünk, ami a vámnyilvántartás fenntartási költségét jelenti. (SIEPA, 2012a)

A Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodást (*Central European Free Trade Agreement, CEFTA*) 1992. december 21-én írták alá Krakkóban annak érdekében, hogy a közép-kelet európai államok Európai Unióhoz való csatlakozását elősegítse. Az évek során az Unió előszobájává vált, jelenleg a délkelet-európai államok a tagjai, azaz Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Moldova, Montenegró, Szerbia és Koszovó. A megállapodás 2007 júliusában lépett érvénybe Szerbiával, ami lehetőséget nyújt az országnak, hogy 29 milliós piachoz férjen hozzá vámmentesen. A CEFTA államai fokozatosan bontják le kereskedelmi akadályait az ipari és mezőgazdasági termékek esetében, valamint kedvezményesen exportálhatnak az Európai Unió országaiba, Izlandba, Norvégiába, Svájcba, Liechtensteinbe vagy Törökországba. Eszerint a Szerbiából származó ipari termékek vámmentesen exportálhatóak az Unió államaiba, illetve Törökországba. Az ipari termékek importja is általában vámmentes, azonban számos ipari termék behozatalának vámmentességét fokozatosan törlik el 2015-ig. A mezőgazdasági termékekre kiszabott vámok megmaradtak. Az Európai Szabadkereskedelmi Társulásban (*European Free Trade Association, EFTA*) részes államokba (azaz Svájcba, Norvégiába, Izlandba és Liechtensteinbe) exportált szerb ipari termékek legtöbbször vámmentes, csupán néhány termékre vonatkozóan maradtak fent korlátozások (például a tengeri termékekre vonatkozóan). Az EFTA államokból érkező ipari termékek vámtételeit 2014-ig folyamatosan törlik el. A mezőgazdasági termékek esetében az EFTA tagjaival külön-külön megállapodások vannak érvényben. (SIEPA, 2012a)

Hasonlóan Oroszországhoz, Szerbia szabadkereskedelmi megállapodást írt alá Fehéroroszországgal, aminek értelmében a vám és nem vám jellegű kereskedelmi korlátozásokat egymás között a két ország eltörli. Kivételt csupán néhány, de kulcsfontosságú termék jelent, például a cukor, alkohol, cigaretta, használt autók, buszok és autógumik esetében maradtak fent kereskedelmi korlátozások. (SIEPA, 2012a)

Mindezek ellenére nagy hátrány az országra nézve, illetve nehezíti Szerbia világkereskedelmi integrálódását az a tény, hogy nem tagja a Kereskedelmi Világszervezetnek. Bizakodásra ad okot azonban az, hogy 2005 óta az ország folyamatosan tárgyal a Világszervezettel, és a legutóbbi, 2011. szeptember végi, 11. találkozó után úgy tűnik, a csatlakozási tárgyalások a végéhez közelednek. A szervezet tagjai a javak

¹ A GSP eredetileg az ipari késztermékekre és félkész árukra vonatkozó vámkedvezmények viszonyosság nélküli rendszere, eredetileg 10 évre hozták létre, amely a fejlődők exportbevételeinek növelését és iparosodásukat volt hivatva elősegíteni. Hibája: sok, fejlődők számára fontos iparcikk és a mezőgazdasági termékek köre nem került ebbe bele. Fokozatossági és érettségi kritériummal vezették be, azaz előírja, hogy az iparilag „éretté” vált fejlődők kizárhatók a kedvezményes bánásmódból. (Blahó, 2004:277)

kereskedelmével, egészségügyi rendelkezésekkel, a szellemi tulajdonjogok biztosításával, valamint a regionális kereskedelmi megállapodásokkal kapcsolatban emeltek kifogásokat az országgal szemben. A jövőben elsősorban ezeket a problémákat kell Szerbiának megoldania, továbbá minél több kétoldalú megállapodás megkötését kell befejeznie a WTO tagállamaival az árucikkek és szolgáltatások piaci hozzáféréséről. (WTO, 2011)

Szerbia külkereskedelme számokban

Szerbia külkereskedelmének alakulására még ma is nagy hatással vannak a kilencvenes évek konfliktusai, háborús eseményei. Az ENSZ BT általános gazdasági embargót rendelt el 1992. május 30-án a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) ellen, amit csupán 1996. október 2-án oldottak fel. Emellett a külkereskedelem fejlődését nagymértékben hátráltatta az, hogy Dayton után annak ellenére, hogy Belgrád diplomáciai kapcsolatai nagyjából rendeződtek, a nyugati nagyhatalmak a koszovói háború miatt elszigeteltségben akarták tartani a JSZK-t mindaddig, amíg Milosevics hatalmon van. (Juhász, 1999) Ezt kiválóan mutatják az 1. táblázat számai is.

1. táblázat: Szerbia exportja (javak) cél régiók szerint 1997 és 2011 között (millió euróban)

	Összesen	Európai Unió	EU 15	CEFTA	FÁK	Egyéb országok
1997.	2238	1119	880	643	186	290
1998.	2393	1171	939	737	166	319
1999.	1270	642	491	435	87	106
2000.	1680	911	683	494	119	156
2001.	1896	1104	874	498	130	164
2002.	2192	1304	958	611	141	136
2003.	2442	1316	977	749	164	213
2004.	3119	1604	1132	1133	173	209
2005.	3944	1937	1479	1324	261	422
2006.	5102	2681	2087	1553	368	500
2007.	6433	3603	2458	2072	455	303
2008.	7429	4029	2646	2458	545	397
2009.	5961	3196	2063	1881	408	476
2010.	7393	4235	2656	2126	599	433
2011.	8439	4867	2978	2298	776	498

Forrás: Szerb Nemzeti Bank (2012) adatai (A 2011-es adatok előrejelzések.)

A fenti táblázat alapján továbbá megállapíthatjuk, hogy Szerbia exportját nagymértékben meghatározzák a világgazdasági folyamatok, az ország szerves része a világgazdaságnak: recessziók idején csökken, fellendülés esetén nő exportjának értéke. A 2009-es visszaesés kivételével a 2000-es évek elejétől az ország exportja folyamatosan növekszik. Emellett, ha a fenti adatokat összevetjük a világ exportteljesítményével (forrás: UNCTAD (2011) alapján saját számítások), akkor megállapíthatjuk, hogy az ország exportja a fellendülés éveiben jobban növekszik, recesszió idején pedig a világ átlagánál kevésbé csökken. (Például a világ exportja 2007-ről 2008-ra 15,19%-kal növekedett, 2008-ról 2009-re 22,4%-kal csökkent; ugyanezek a számok Szerbia esetében: 26%, 15,4% és -19,8%. A tendencia az elmúlt években folytatódott: 2009-ről 2010-re 21,28% növekedést figyelhetünk meg a világexportban, Szerbia esetében 24%-ot.) Ennek ellenére Szerbia súlya a világkereskedelemben nem nagy: a világexportból csupán 0,06%-ban részesedik (összehasonlításképpen: Magyarországnak több mint tízszerese, 0,628%-os a részesedése a világexportból). Szerbia fontos feladata tehát a közeljövőben az, hogy tovább tudja növelni exportteljesítményét, világkereskedelmi súlyát.

Az 1. táblázatból az is kiolvasható, hogy a szerb összexport több mint fele az Európai Unió államaival bonyolódik le, azon belül is a régi tagállamokba exportál a legnagyobb értékben. Azonban az is látszik, hogy annak ellenére, hogy még mindig az EU15-ök (azon belül is leginkább Németország és Olaszország) a legnagyobb exportfelvevők, Szerbia egyre többet exportál az újonnan csatlakozott közép kelet-európai államokba is. Az Európai Unió országai mellett a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (CEFTA) jelenlegi tagállamai, azaz Szerbia szomszédos államai (Horvátország, Macedónia Volt Jugoszláv

Köztársaság, Bosznia-Hercegovina, Moldova, Montenegró, Albánia és Koszovó) is jelentősek. FÁK államai már kevésbé jelentősek, de nem elhanyagolható jelentőségűek.

Országoként a legfontosabb kereskedelmi partnerek az export szempontjából: hasonlóan a régió többi országához Németország a legfontosabb kereskedelmi partnere Szerbiának (952,4 millió euró volt az export értéke 2011-ben, ami 11,3%-os a részesedést jelent az exportból). A második legnagyobb kereskedelmi partner Olaszország (936,6 millió euróval és 11,1%-kal), a harmadik Bosznia és Hercegovina (852,6 millió euró, 10,1%). Montenegró a negyedik legnagyobb partner (636,3 millió euró, 7,5%). A többi ország sorrendben: Románia (583,1 millió euró, 6,9%), Oroszország (567,6 millió euró, 6,7%), Szlovénia (377,1 millió euró, 4,5%), Macedónia 376,5 millió euró, 4,5%), Horvátország (335,6 millió, 4,0%) és Ausztria (265,8 millió euró, 3,1%). (SIEPA, 2012b)

2. táblázat: Szerbia importja (javak) célrégiók szerint 1997 és 2011 között (millió euróban)

	Összesen	EU	EU 15	CEFTA	FÁK	Egyéb államok
1997.	3986	2218	1650	503	458	807
1998.	3968	2248	1712	410	508	802
1999.	2694	1614	1114	265	295	520
2000.	3606	2223	1412	325	433	625
2001.	4758	2739	1866	364	859	796
2002.	5919	3527	2509	367	955	1070
2003.	6589	3842	2817	379	1098	1270
2004.	8769	5001	3584	637	1458	1673
2005.	8564	4176	3104	734	1729	1925
2006.	10463	5078	3728	857	2053	2475
2007.	13952	7687	5171	1141	2384	2740
2008.	16478	9073	5886	1291	2983	3131
2009.	11505	6533	4372	932	1666	2374
2010.	12622	7069	4321	1095	1959	2499
2011.	14450	8035	5106	1227	2398	2790

Forrás: Szerb Nemzeti Bank (2012) adatai (A 2011-es adatok előrejelzések.)

A 2. táblázat alapján az exporthoz hasonló észrevételeket tehetjük az import esetében is: a legnagyobb részben Szerbia az Európai Unióból importál (nagyobb mértékben, mint az export esetében), azon belül is a régi tagállamokból, de nő az új tagállamok súlya is. A CEFTA államai kevésbé jelentősek az import szempontjából, de a FÁK államai igen – azon belül is Oroszország szerepe jelentős. Ha országonként nézzük meg a számokat: 2011-ben Szerbia legnagyobb kereskedelmi partnere az import szempontjából Oroszország volt, ahonnan a szerb import értéke 1,9 milliárd euró volt, ez az összimport 13,2%-át tette ki. A második legnagyobb partner Németország 1,6 milliárd euróval és 10,8%-os részesedéssel, a harmadik Olaszország 1,3 milliárd euróval és 9%-kal. A negyedik legnagyobb partnere az országnak pedig Kína (1,1 milliárd euróval és 7,65%-os részesedéssel az importból). További jelentős partnerek: Magyarország (665,4 millió euróval és 4,6%-os részesedéssel), Románia (637,9 millió, 4,4%), Ausztria (509,8 millió, 3,5%), Bosznia-Hercegovina (480,5 millió, 3,3%), Szlovénia (427 millió, 3%), valamint Franciaország (387,4 millió és 2,7%-os részesedéssel az összimportból). (SIEPA, 2012b)

A 3. táblázat alapján kijelenthetjük, hogy az Egységes Nemzetközi Kereskedelmi Áruosztályozás alapján (*Standard International Trade Classification, SITC*)² Szerbia évek óta az ipari termékek exportjában emelkedik ki. Ezen kívül az élelmiszerexport jelentős, valamint kiemelkedő még a járművek és alkatrészek exportja, az elmúlt években jelentsen nőtt e termékek exportjának értéke.

A statisztikák szerint a következő termékek kivitele jelentős: vas és acél (ezeket a termékeket 2011-ben 710,6 millió euró értékben exportálta az ország, az összexport 8,4%-át tették ki), színesfémek (627,7 milliárd

² Az Egységes Nemzetközi Kereskedelmi Áruosztályozási rendszert az import- és exporttermékek osztályozására vezette be az ENSZ Statisztikai Bizottsága. Célja, hogy ennek alapján a világ államai összehasonlíthatóak legyenek a kereskedelem szempontjából, illetve hosszabb időtávra releváns következtetéseket vonhassunk le. 2006 márciusától a negyedik felülvizsgálata van érvényben. (UNSTATS, 2012)

euró és 7,4%-os részesedés). Az elektromos gépek kivitele következik a sorban: 533,9 millió euró értékben és 6,3%-os részesedéssel. Jelentősek a mezőgazdasági termékek kivitele is: gabonát és gabonakészítményeket 2011-ben Szerbia 526,8 milliárd euró értékben (ez 6,2%-os részesedést jelent az összexportból), gyümölcsöket és zöldségeket pedig 471,9 milliárd euró értékben exportált a tavalyi évben (5,6%-ot jelent az összexportból). További fontosabb exporttermékek: egyéb fémtermékek (354,9 millió euró, 4,2%), ruházati termékek és kiegészítők (346,2 millió euró és 4,1%), egyéb vegyipari termékek (286,6 millió euró és 3,4%), gumitermékek (268,7 millió euró és 3,2%), valamint ércek. (SIEPA, 2012b)

3. táblázat: Szerbia exportjának összetétele 1997 és 2011 között (millió euróban)

	Élelmi- szer	Italok és dohány	Nyers anyagok	Ásványi- és üzem anyagok	Állati- és növényi olajok, zsírok	Vegy- anyagok	Ipari termékek	Járművek és alkat- részek	Vegy- ipari termékek	Árucikkek és tranz- akciók
1997.	247	59	109	48	18	284	669	207	366	231
1998.	293	28	108	67	21	249	609	253	332	433
1999.	269	17	67	34	7	133	344	168	196	35
2000.	275	14	120	5	18	153	539	225	285	46
2001.	301	14	99	56	20	146	552	267	390	51
2002.	500	18	113	82	20	179	580	265	384	51
2003.	445	28	122	54	15	221	611	502	406	38
2004.	601	72	170	78	59	347	1	331	441	20
2005.	724	69	173	148	41	440	1331	392	595	31
2006.	845	90	221	180	23	518	1919	562	714	31
2007.	987	128	299	168	69	667	2257	914	912	32
2008.	1016	169	306	254	100	752	2423	1288	1054	68
2009.	1076	178	208	276	86	473	1557	1054	962	91
2010.	1331	176	350	379	109	662	2147	1199	932	108
2011.	1503	196	469	353	144	718	2491	1405	1083	77

Forrás: Szerb Nemzeti Bank (2012) adatai (A 2011-es adatok előrejelzések.)

Annak ellenére, hogy az ipari termékek exportja adja az exportbevételek legnagyobb részét, az ország szerepe az ipari termelésben világgazdasági szinten marginális. Szerbia sem különbözött a kilencvenes évek elején a többi rendszerváltó országtól: hasonlóan a posztoszocialista térség államaihoz az ipari termelés és foglalkoztatás visszaesése, valamint a gazdaság szerkezet tercierizációja figyelhető meg. Szerbiában a többi volt jugoszláv köztársasághoz viszonyítva erős volt a dezindusztrializáció (ipartalanodás)³, illetve gyors és mély visszaesés következett be az ipari termelésben az 1990-es évek elején. Ennek okait a térség politikai problémáiban, konfliktusaiban, valamint a korábbi iparfejlesztés versenyképtelenségében és elmaradt struktúráiban találhatjuk. A szocialista időszakban a Vajdaság a mezőgazdaságra, Szerbia pedig járműgyártásra és hadiiparra specializálódott. 1990 után a szövetségi piac megszűnt, a korábbi belső munkamegosztás és kereskedelmi kapcsolatok meggyengültek. A háború és a nemzetközi embargó pedig nagymértékben megakadályozták a gazdasági kapcsolatok újjászervezését és a teljes piacgazdasági átmenetet is. (Lux, 2010) Amint láthatjuk/láthattuk a korábbi táblázatokon is, a gazdasági kapcsolatok újjászervezése, az ipari és mezőgazdasági termelés csupán a 2000-es évek elejére normalizálódott valamelyest, azonban további gazdaságfejlesztések szükségesek ahhoz, hogy kereskedelmi szempontból Szerbia valóban a világgazdaság szerves részévé váljon.

Az ipartalanodás az országon belül leginkább Dél-Szerbiát érintette, teljes ipari centrumok tűntek el. 1996 és 2008 között a 20-50 ezer munkavállalót magában foglaló ipari központok száma 8-ról 1-re (Újvidék maradt csupán jelentős), a 10-20 ezer főt foglalkoztató ipari központok száma 17-ről 4-re (Szabadka, Pancsova, Kragujevac és Nis), az 5-10 ezer főseké 26-ról 18-ra, az 1-5 ezer főt foglalkoztató ipari központok száma pedig 125-ről 55-re esett vissza (Koszovó adatai nélkül). A szerb nehézipar centrumai: Kragujevac (jármű-, gép- és hadiipar), Bor és Majdanpek (színesfém bányászat, kohászat), Priboj (busz-, tehergépjármű- és harckocsigyártás) és Loznica (vegyipar, járműipar, textilipar) nagymértékű leépülésen mentek keresztül.

³ Ipartalanodás alatt a nemzetközi szakirodalom azt a folyamatot érti, amikor egy ország gazdaságának szerkezete átalakul az ipar felől a szolgáltatások felé.

A legsúlyosabb veszteségeket délszláv háború konfliktuszónáiban találkozhatunk. Emellett az országban még nem következett be az iparszerkezet modernizációja: az ipar belső szerkezete elmaradott (alacsony hozzáadott értékű termékeket állítanak elő, valamint a modern termelési formák nem elterjedtek), hiányzik a hatékony menedzsment, végül a versenyképességi előnye ezen termékeknek csupán az egyszerű költségelőny. Az egy főre jutó ipari hozzáadott érték alapján Belgrád, Dél-Bánát, Nyugat- és Dél-Bácska, valamint a délkeleti Pirot körzet mutatta a legmagasabb értékeket. Belgrád és Újvidék a szerbiai ipar legsikeresebb ipari központjai: rendelkeznek innovatív iparágakkal és magasabb tökevonzó képességgel; ezek lehetővé teszik a magasabb hozzáadott értékű termékek gyártását. Ezzel szemben a Vajdaságban alacsony technológiai szegmensekbe tartozó iparágakat találhatunk, azonban ezek kiemelkedő teljesítményt nyújtanak. Ez annak a jele, hogy a közepes és magas szegmensekbe tartozó iparágak nem képesek jelentős hozzáadott érték előállítására. Ebből adódóan megállapítható, hogy a szerbiai ipar a szerkezetátalakulási folyamat korai fázisában található (Lux, 2010). Az ország mezőgazdaságilag kedvező helyzetben van: kedvező az éghajlata, régiós összehasonlításban sok és jó minőségű termékeny földdel rendelkezik, kiváltképpen a Vajdaság rendelkezik kitűnő mezőgazdasági adottságokkal, illetve többnyire modern mezőgazdasággal. (Kovács, 2010) Éppen ezért a mezőgazdasági termékek exportjának döntő hányada innen kerül ki. Ennek ellenére a mezőgazdaság további modernizációra szorul, a termelékenység, termésátlag növelése lenne szükséges (ami jelenleg elmarad a nyugat-európaiktól, körülbelül azonos hazánkéval) és kívánatos annak érdekében, hogy Szerbia növelni tudja világereskedelmi súlyát.

Szerbia a mezőgazdasági termelésben és exportban kiemelkedik a nyugat-balkán régióon belül. A térségben megtermelt évi körülbelül 16 millió tonna gabona 60%-át, az olajos magvak 77%-át itt állítják elő. Emellett jelentős a burgonya-, illetve a dohánytermesztés is. A gyümölcsfajták tekintetében Közép-Szerbiában a szilva-, a Vajdaságban pedig az őszi- és kajsziparack termesztése kiemelkedő. Továbbá, a juh- és kecsketartás jelentős a Szávától délre eső országgrészben, valamint a sertéstartás jellemző az országban. Ennek ellenére az állattenyésztés nem olyan jelentős az országban, mint a növénytermesztés. A régióból Horvátország mellett Szerbia exportál a legtöbbet. A legfőbb kereskedelmi partner a mezőgazdasági termékek esetében is az Európai Unió. A második legfontosabb agráripari kereskedelmi partner a CEFTA államai, azaz Szerbia szomszédos államai. Szerbia legfőbb mezőgazdasági termékei a cukor és cukorkészítmények, a szárított gyümölcsök és a dió, illetve a gabona. (Kovács, 2010)

4. táblázat: Szerbia importjának összetétele 1997 és 2011 között (millió euróban)

	Élelmiszer	Italok és dohány	Nyersanyagok	Ásványi- és üzemanyagok	Állati és növényi zsírok, olajok	Vegyianyagok	Ipari termékek	Járművek és alkatrészek	Vegyis ipari termékek	Árucikkek és tranzakciók
1997.	427	65	343	654	8	539	614	702	312	322
1998.	354	34	264	625	8	578	587	808	313	397
1999.	210	30	197	432	6	447	482	591	177	122
2000.	235	54	222	723	8	564	577	775	230	218
2001.	370	106	196	926	10	724	737	998	358	333
2002.	425	109	193	956	17	832	971	1,526	535	355
2003.	417	116	194	954	14	891	1,089	1,941	631	342
2004.	515	166	278	1,315	14	1,14	1,744	2,716	824	57
2005.	485	118	385	1,647	15	1,192	1,805	2,176	714	27
2006.	516	127	499	2,067	30	1,486	2,175	2,669	881	13
2007.	470	66	442	2,257	20	1,551	2,554	2,943	1,072	2,576
2008.	590	74	571	2,972	32	1,769	2,642	3,22	1,228	3,38
2009.	538	82	328	1,712	32	1,456	1,891	2,32	945	2,201
2010.	582	88	490	2,248	29	1,577	2,296	2,251	925	2,136
2011.	742	143	562	2,855	32	2,107	2,751	3,253	1,117	887

Forrás: Szerb Nemzeti Bank (2012) adatai (A 2011-es adatok előrejelzések.)

A 4. táblázatból kiolvashatjuk, hogy az ország leginkább járműveket és az azokhoz szükséges alkatrészeket importál, majd ásványi- és üzemanyagokat, illetve ipari termékeket.

A tíz legnagyobb importrészesedéssel bíró termékcsoporthoz a következő: a legnagyobb mértékben az ország kőolajat és kőolajtermékeket importál (1,6 milliárd euró értékben, ez az összimport 11,2%-át teszi ki).

A második legfontosabb importtermék is nyersanyag: a gáz (859, 7 millió euróval és 5,9%-os részesedéssel). A két legfontosabb importtermék esetében a legnagyobb kereskedelmi partner Oroszország. Továbbá, gépjárműveket (769,2 millió euró és 5,3%), ipari gépeket (608,3 millió euró és 4,2%), elektromos gépeket és készülékeket (601,3 millió euró és 4,2%), színesfémeket (585,5 millió euró és 4,1%), valamint gyógyhatású és gyógyszerkészítményeket (513,3 millió euró és 3,6%) importál a legnagyobb értékben. Emellett jelentős a vas és acél, egyéb fémek, illetve papírtermékek importja is. (SIEPA, 2012b)

A mezőgazdasági termékek importja is jelentős, azok közül is az ország leginkább szárított gyümölcsöt és diót importál az ország (hasonlóan az exporthoz, ezek a legfőbb importtermékek), valamint italokat, dohányt és dohányipari termékeket hoz be, legfőképpen az Európai Unióból és a szomszédos államokból. A 3. és 4. táblázat adataiból kiolvashatjuk, hogy Szerbia évek óta nettó agrárexportőr, azaz több mezőgazdasági terméket exportál, mint importál (ez a régió többi államáról nem mondható el). (Kovács, 2010)

Az előzőekből kiszámolhatjuk az export és import teljes értékét, valamint az ország külkereskedelmi mérlegét⁴ (lásd 5. táblázat).

5. táblázat: Szerbia külkereskedelmi mérlegének egyenlege 1997 és 2011 között

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Összexport	2238	2393	1270	1680	1896	2192	2442	3119
Összimport	3986	3968	2694	3606	4758	5919	6589	8769
Külkereskedelmi mérleg	-1748	-1575	-1424	-1926	-2862	-3727	-4147	-5650

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Összexport	3944	5102	6433	7429	5961	7393	8439
Összimport	8564	10463	13952	16478	110505	12622	14450
Külkereskedelmi mérleg	-4620	-5361	-7519	-9049	-4544	-5223	-6011

Forrás: Szerb Nemzeti Bank (2012) adatai alapján saját számításaim

A táblázatból kitűnik, hogy Szerbia külkereskedelmi mérlege passzív, valamint azt is kiolvashatjuk a számokból, hogy a külkereskedelmi hiány folyamatosan növekvő trendet mutat (a világgazdasági válság hatására világszinten is csökkent az import mértéke 2008-ról 2009-re). Ez aggodalomra ad okot, mindenképpen az export növekedésére kell a jövőben helyezni a hangsúlyt az országnak. További aggodalomra ad okot az, hogy a Szerb Nemzeti Bank adatai alapján mind a folyó fizetési mérleg⁵, mind a nemzetközi fizetési mérleg⁶ is deficitese⁷. Ezekből is látszik, hogy Szerbia nagymértékben függ a külföldi államoktól, ami pénzügyileg igencsak sebezhetővé teszi az országot. A jelenlegi világgazdasági folyamatok is arrafelé mutatnak, hogy a külföldtől való túlzott függés káros egy ország gazdaságára, annak növekedésére, és érdemes csökkenteni a függőség mértékét. Ennek egyik módja az lehetne, ha az ország többet, magasabb hozzáadott értékű termékeket exportál és/vagy kevesebbet importál külföldről (például a fogyasztás visszafogása révén).

⁴ Egy ország külkereskedelmi mérlege a külfölddel folytatott áruforgalom, azaz az áruimport és áruexport meghatározott naptári időszakra vonatkozó nyilvántartása. „Aktívna” mondjuk a külkereskedelmi mérleget, ha az export meghaladja az import mértékét, és „passzívna”, ha az import haladja meg az exportot. (Szentés, 2005:281-282)

⁵ A folyó fizetési mérleg a külkereskedelmi mérlegen túl tartalmazza a „láthatatlan kereskedelem” tételeit, azaz a szolgáltatásokkal kapcsolatos nemzetközi fizetések tételeit és az egyoldalú, viszonzatlan pénzáttalásokat. (Szentés, 2005:289-290)

⁶ A nemzetközi fizetési mérleg kimutatja egy ország naptári időszakra vonatkozó összes külfölddel szemben keletkezett követeléseit és tartozásait. Főbb részei: folyó fizetési mérleg, tőkeforgalmi mérleg és hivatalos tartalékeszközök mérlege. (Szentés, 2005:285-287)

⁷ A folyó fizetési mérleg a következőképpen alakult az elmúlt években: 2007: -5819 millió euró, 2008: 7216,8 millió euró, 2009: -2281,9 millió euró, 2010: -2275,3 millió euró, 2011: -3174 millió euró. A fizetési mérleg pedig a következő deficiteket mutatta: 2007-ben 5052,5 millió eurót, 2008-ban 7054,2 millió eurót, 2009-ben 2084,4 millió eurót, 2010-ben 2967,8 millió eurót, 2011-ben pedig 2967,8 millió eurót.

Összegzés, konklúziók levonása

Amint fentebb láthatjuk Szerbia külkereskedelmi szempontból a világgazdaság szerves részének tekinthető, az aktuális világgazdasági folyamatok nagyban befolyásolják külkereskedelmének alakulását. Emellett azonban a szocializmus és az utána következő háborúk következményei pedig még ma is rányomják a bélyegüket a külkereskedelem alakulására, a kereskedelmi folyamatokba való integrálódására. Láthattuk, hogy számos állammal, a világ fontosabb régióival tart fenn kereskedelmi kapcsolatokat, próbálja diverzifikálni gazdaságát mind a partnerek, mind a kereskedelemben kerülő javak tekintetében. Ennek ellenére megállapíthatjuk, hogy a nyugat-balkáni ország nagyban függ a térség meghatározó jelentőséggel bíró államaitól (leginkább Németországtól és Oroszországtól), valamint nagyon sok alacsony hozzáadott értékű terméket exportál és leginkább magasabb hozzáadott értékű termékeket importál. Emiatt a külkereskedelmi mérlege és folyó fizetési mérlege is deficites, az ország gazdasága nagymértékben sebezhető. A jelenlegi helyzet javítása érdekében Szerbiának érdemes lenne további forrást bevonni az országba, gazdasági struktúráját modernizálni, magasabb hozzáadott értékű termékek exportálását ösztönöznie, ezzel párhuzamosan pedig a fogyasztási célú import visszaszorítására kellene törekednie. Kedvező földrajzi helyzetét ezzel jobban ki tudná használni, és külkereskedelmi szempontból világgazdasági súlya a neki megillető helyre növekedhetne.

Irodalom

Blahó András (2004): *Világgazdaságtan 2, Globális fejlődés, gazdaságdiplomácia*, Aula, Budapest.

Juhász József (1999): *Volt egyszer egy Jugoszlávia*, Aula, Budapest.

Kovács Teréz (2010): A Balkán mezőgazdasága, in: Horváth Gyula - Hajdú Zoltán szerk.: *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában, MTA Regionális Kutatások Központja*, Pécs

Lux Gábor (2010): Dezintegráció és újjászerveződés a Nyugat-Balkán iparában, in: Horváth Gyula - Hajdú Zoltán szerk.: *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában, MTA Regionális Kutatások Központja*, Pécs

SIEPA (2012a): http://www.siepa.gov.rs/site/en/home/1/investing_in_serbia/liberalized_trade/#top (letöltés dátuma: 2012.04.08)

SIEPA (2012b):

http://www.siepa.gov.rs/site/en/home/1/importing_from_serbia/foreign_trade_data/foreign_trade_by_countries/ (2012.04.08)

Szentes Tamás (2005): *Világgazdaságtan*. 1. kötet, Aula, Budapest

Szerb Nemzeti Bank (2012) adatbázisa: <http://www.nbs.rs/internet/english/> (letöltés dátuma: 2012.04.08)

UNCTAD (2011): *Handbook of Statistics 2011*, United Nations, New York.

UNSTATS, 2012: <http://unstats.un.org/unsd/trade/sitcrev4.htm> (2012.04.20)

WTO (2011): http://www.wto.org/english/news_e/news11_e/acc_srb_30sep11_e.htm (2012.04.22)

*

www.southeast-europe.org
dke@southeast-europe.org

© DKE 2012

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Endrődi-Kovács Viktória: Szerbia külkereskedelmének elemzése (1997 – 2011). *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 3. No. 1. (2012 Tavasz) 8 p.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*